

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

פרשת בהעלותך תשפ"ג ❖ גליון תק"ל

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

עוסק במצוה פטור מן המצוה

וְיִהְיֶה אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הֵיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְגו' (ט' ו') אמרינן בגמרא סוכה (כ"ה א') דאנשים דאיירי בהו קרא היינו אלו שנטמאו מכיון דהיו עסוקין במת מצוה וחל שביעי שלהן להיות בערב פסח. חזינן דנטמאו למת מצוה אע"פ דהיה עליהם חיוב קרבן פסח.

ומהכא ילפינן כללא דעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכגון הא דאמרינן (רש"י סוכה שם ד"ה שלוח) שההולך להקביל פני רבו או לפדות שבויים ברגל, פטורים ממצות סוכה.

כמו כן ילפינן הכי מקרא דבלכתך בדרך, דדוקא בלכת דידך חייבין במצוות, והוא כאשר אדם עוסק בענינים שלו, אבל כאשר עוסק בדבר מצוה פטור מן המצוה.

ויש לעיין במי שהולך להקביל פני רבו והאמת היא שרבו במדינת הים והוא אינו יודע, האם באמת פטור מן המצוה.

וצדדי הספק, מי אמרינן דפטור מן המצוה, דהרי דעתו ללכת שמים ולא ללכת דידן, או דילמא נימא דלא נפטור, דזה הליכה בטעות ולמעשה לא היה עוסק במצוה.

הנה תחילה נביא מהו הנפקא מינה בהאי חקירה, ואחר כך נביא כמה הוכחות:

מהו הנפקא מינה

הנה אע"פ שבין כך לא קיים המצוה השניה, מכל מקום יש לדון בזה בכמה נפקותות בחקירה הנ"ל:

א. לרדוף אחר העני

חדא, נפקא מינה לכשנתברר לו שלא היה מצוה האם חייב לרדוף אחר העני וליתן לו צדקה.

ב. תשלומין של תפילה

תו נפקא מינה דהרי מי שהיה עוסק במצוה, פטור מתשלומין של תפילה (עיין משנה ברורה ס"י צ"ג ס"ק ח', ועוד עיין ס"י ק"ח ס"ק ב') ואם כן מהו בכהאי גוונא שחשב שעסק במצוה.

ג. לאפרושי מאיסורא

תו נפקא מינה באדם אחר שידע שבאמת אינה מצוה, האם מחוייב להתאמץ ולהודיעו שיפסיק ללכת ויקיים המצוה השניה.

וכי תימא דבלאו הכי חייב להודיעו שהולך להמצוה בחינם מפאת החיוב השבת אבידה, וכדין (בבא קמא פ"א ב') התועה בין הכרמים דחייב מדאורייתא להחזירו למקומו דמרבינן מקרא ד"והשבותו" לרבות השבת גופו.

אך נפקא מינה באופן שלא יהא מחוייב מדין השבת אבידה כיון דהוי אינו לפי כבודו אבל מפאת לאפרושי מאיסורא יתחייב.

עוד נפקא מינה באופן שבלאו הכי הולך שם, דליכא משום השבת

אבידה אבל אכתי איכא חיוב לאפרושי מאיסורא. וזה תליא בהא דיש לדון בגוונא שהולך לדרך לעשות מצוה והולך גם למילי דידיה כגון לעשות עסק, ומכח כל סיבה לחודיה לא היה הולך אלא הולך רק מפאת ב' הסיבות יחדיו, האם פטור מן המצוה בעת הליכתו. והרי חזינן במשנה ברורה (ס"י ל"ח סעי' ח' בבב"ל ד"ה הם) דבמכוין לשניהם, גם למצוה וגם להנאת עצמו, חשיבא עוסק במצוה. ומשום הכי בכותב תפילין גם לשם המצוה וגם כדי להרויח השכר, חשיבא עוסק במצוה, דהא דהוה גם לצורכו אינו מפקיע שם עוסק במצוה.

[ועיין נמי בדברי המשנה ברורה (ביאור הלכה ס"י תר"מ סעי' ז' ד"ה שלוחי מצוה) בשם תשובות כתב סופר (ס"י ק"יט) דשליח בשכר לדבר מצוה ועיקרו של השליח להנאתו מתכוין אינו פטור מן המצוה. אמנם עיין שם שהביאור הלכה ציין לדבריו הנ"ל בסי' ל"ח].

א. זקן ואינה לפי כבודו

הנה כתב בחתם סופר (שבועות מ"ד ב') דזקן ואינה לפי כבודו שפטור מהשבת אבידה, אם בכל זאת משיב אבידה פטור מפרוטה דרב יוסף, דעוסק במצוה פטור מן המצוה.

[וכך כתב בדברות משה (לבבא מציעא ח"א ס"י ל"א הערה כ"ח) דזקן ואינה לפי כבודו שבכל זאת משיב אבידה, פטור מפרוטה דרב יוסף, כיון דמצד לפנים משורת הדין צריך להשיב האבידה אע"פ דאינה לפי כבודו, אבל אם אינו חייב משום לפני משורת הדין אלא רק משום מידת חסידות, חייב בפרוטה דרב יוסף].

חזינן דאע"פ דליכא קיום מצוה, מכל מקום מכיון דמתכוון לקיים המצוה, איכא פטורא דעוסק במצוה. ואם כן הכי נמי נימא בטעה דאיכא בזה דינא דעוסק במצוה.

אך אין ראייה לנידון דידן, דשאני התם דהוה כיותר מחומש ממנו שכתב הגרע"א בתשובה (קמא ס"י ס"ח) דהיא מצוה גמורה.

ב. עוסק בספק מצוה

הנה יש להוכיח מהא דמקילינן דאף בעוסק בספק מצוה פטור ממצוה אחרת, אם כן שמעינן דבעוסק במצוה לא אזלינן בתר הטעות וכמו שיתבאר:

א. עוסק בספק מצוה

הנה בהולך לעשות ספק מצוה, כתב בשאגת אריה (ס"י ל"ז) דאינו פטור מן המצוה. אמנם באמרי בינה (או"ח ס"י י"ג ס"ק ג') ובקובץ שיעורים (ח"ב ס"י ל"ב) פליגי ונקטו שבאמת פטור מאידך מצוה, דמכל מקום לא הוי לכת דידך. [וכן מתבאר בכת"י דהגרע"א מובא בשו"ע טלמן ה' ציצית י"ד ד']. וקנגעה בדברי תוספות בבא מציעא (כ"ה ב' ד"ה ואם נטל).

ב. יתברר שעשה שלא כהוגן

מעתה יש לשאול להצד הנ"ל דלא אזלינן בתר הטעות, ובטעה שהוא מצוה לא נפטור ממצוה אחרת, אם כן היאך מקילינן בספק מצוה שיהא

חייב בפרוטה דרב יוסף, ומה שלא נתן הוא שלא כדין, הלכך אין כאן הנאה מהריוח דאדרבה הוא בצער שהפקיע עצמו ממצות צדקה שלא כדין.

והנה זה מחודש דעל ידי הצער פקעה ההנאה, והרי כל הנהגה בשוגג יש כאן עבירה וחייב קרבן מעילה ולא אמרינן דהשתא צער הוא לו. והרי חזינן דאם יחזיר האבדה, יעבור על איסור הנאה שנהנה מפרוטה דרב יוסף אע"פ שאסור היה לו להחזירו, ומאי שנא איסור ההנאה מחמת ביטול מצות עשה של צדקה מאיסור ההנאה של איסור החפץ. וצריך ביאור להבין דברי קדשו.

ויש לומר דלא חשיבא הנאה מה שנפטר שלא כדין. אך הרי פשוט דהלוקח חרב שאסירא בהנאה ומגרש את המלוה שלו שבא לתבוע חוב, עבר על איסורי הנאה, והוא הדין בסובר שהיא חרב ובאמת אינה חרב. ואם כן הכי נמי בסובר שיש לו פטור מלתת לעני ובאמת אין לו פטור דאכתי חשיב הנאה.

ד. האם יכול לקיים מצוה השנייה

הנה איתא בריטב"א בסוכה (כ"ה ב) דעוסק במצוה אסור לו למיעבד מצוה השנייה. נמצא דכיון דעכשיו עוסק במצוה דהשבת אבדה, אסור לו להפסיק כדי לעסוק במצוה דצדקה. ולפי זה לא קשה כלל קושיית החתם סופר.

אמנם אכתי תיקשי קושיית החתם סופר להא דמבואר בתשובות רמ"ע מפאנו (סי' ק"ב) דבאמת רשאי למיעבד מצוה השנייה. וכן מבואר בהדיא בלשון החתם סופר (שם, בביאור לישנא דרש"י) דאע"פ דעוסק בהשבת אבדה מכל מקום רשאי לתת צדקה לעני.

ה. במכיר בעל האבדה

הנה הא דכתב בחתם סופר דסתמא דקרא איירי באופן דאינו מכיר את בעל האבדה, בחידושי הגרע"א (החדשים לשבועות מ"ד ב) הביא דברי קמאי דאיירי לא כך אלא באופן שמכיר בעל האבדה וביאו לביתו.

ו. קושיית רמ"ז

הנה בכוכב מיעקב (סי' ר"ז) איתא קושיית הגאון רמ"ז בריה דהגאון ישועות יעקב (סוף סי' תקפ"ו) בהא דכתבו תוספות שבועות (מ"ד ב) דהיתירא דמצות לאו ליהנות ניתנו כיון דשם אל לבו דבשעה שמקיים המצוה לא יבואו עניים.

ותיקשי מהא דאמרינן (ראש השנה כ"ח א) דהתוקע בשופר של שלמים בשוגג לא מעל כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו, והרי נהנה מעניים שלא באו והרי הכא לא שם אל לבו כיון דסבר שהוא שופר של חולין.

ותירץ בכוכב מיעקב דהרי תיקשי לרבינו תם דבשוגג לא הוה מצוה הבאה בעבירה, אמאי בשופר של שלמים לא יצא ידי חובתו, ועל כרחך כמהר"ם שיק דבאופן דאם לא יצא ידי חובתו יתוקן האיסור בכהאי גוונא מודה רבינו תם דלא יצא, והשתא אתי שפיר, דליכא למימר מצוה הבאה בעבירה מפאת העניים דזה הוה בשוגג, ולא יתוקן דמכל מקום לא נתן לעניים.

ותיקשי לדעת החתם סופר, דלא אזלינן בתר טעותו אלא בתר האמת, ועוד אמרינן דזה לא חשיבא הנאה, אם כן יתוקן האיסור.

אבל באמת אין ראייה לענין טעות, דלעולם נימא דבזה ליכא פטור של עוסק במצוה, אלא בהא פליג דהנאה זו אינה מתבטלת אף כשנודע לו שהשופר של שלמים ולא אמרינן דמחמת הצער בטלה ההנאה.

[ועיין היטב בשפת אמת ראש השנה כ"ח א' פסיקא ליה בכוכב מיעקב דבשופר של שלמים יש כאן הנאה של פרוטה דרב יוסף, אך גם בדבריו יש לפרש ב' דרכים שכתבנו בכוכב מיעקב, ונמצא דכוכב מיעקב ושפת אמת לא סברי מדברי החתם סופר].

ד. הוכחה מדברי הגרע"א

הנה דן הגרע"א (אוסף גזנים תשובה ב') בהשאל טלית במתנה על מנת להחזיר ונאנסה, דהשואל פטור מאונסין מכח תשובת הר"ן (סי' י"ט, מובא בש"ך חו"מ סי' ע"ב ס"ק כ"ט) דהמשאל ספר לחבירו ונאנס אצל השואל, פטור השואל מאונסים, דמכיון דהמשאל מצוה קעביד אם כן אף המשאל נהנה דהרי מיפטר לתת פרוטה דרב יוסף, נמצא שאין כל הנאה של השואל וחוזר השואל להיות כשומר שכן. אם כן הוא

פטור ממצוה אחרת, הא אם יתברר כצד אחד (היינו כהצד שאינו מצוה) אשתכח שעשה שלא כהוגן שלא נתן פרוטה לעני.

ג. מוחזק בספק ממון

אמנם לא קשה, דהרי אשכחן כדכוותה בספק ממון דהוא מוחזק בו, ואמרינן דהוה שלו גמור לענין קיום מצוות, כגון דאם היה אתרוג קיים בה מצוותו, אע"פ דיתכן דאחר כך יתברר דלא היה שלו.

ג. הוכחה מדברי החתם סופר

הנה שמעינן מדברי החתם סופר והגרע"א כהצד השני הנ"ל, דבטעות מתחילתה אין פטור של עוסק במצוה אף שלפי דמיונו עושה מצוה.

דהנה אמרינן (נדרים ל"ג ב') דהמודר הנאה מחבירו לא יחזיר לו אבדה, דמתנהי פרוטה דרב יוסף. והיינו דבשעה שעוסק בהשבת אבדתו מרויח מחמת המודר פרוטה שנפטר לתת לעני משום דינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה.

והקשה בחתם סופר (שם) אמאי פוטרין אותו ממצוות השבת אבדה כדי שלא יהנה מהמאבד פרוטה שנפטר מלתת לעני, הרי נימא ליה שיחזיר האבדה וגם יקבל על עצמו לתת פרוטה לעני [אע"פ שפטור לתת] וכך יקיים מצות השבת אבדה וגם לא יהנה מהמאבד שמודר ממנו הנאה.

ותירץ בחתם סופר, דסתם השבת אבדה דקרא הוא במוצא אבדה במקום ישראל ואינו יודע למי היא, נמצא דבאותה שעה לא ידע דהוי אבדה של המודר, וכתב "ואספתו אל תוך ביתך עד דרוש אחיך אותו" וכל משך אותו הזמן הוא מטפל באבדה ופטור מפרוטה דרב יוסף.

ושב כשדורש אותו אחיו נתברר לו שהוא אבדת המודר הנאה ממנו, ואם אז יגמור מצותו וישיבהו לו כדינו נמצא נהנה למפרע ממנו מפרוטה דרב יוסף, לכן אמרינן שהוא לא יחזיר ולא יגמור מצותו אלא יבא בעל האבדה ויוציאה בדיינים ממנו, וכיון שאינו גומר המצוה גם תחילת ההשבה לא היה מצוה למפרע, דפקעה מצותו למפרע, [כן משמע מנמוקי יוסף בפרק אלו מציאות ט"ז א' בדפי הר"ף גבי כהן והוא בבית הקברות], נמצא מה שהרויח פרוטה דרב יוסף שלא כדין הרויח, וצער היא לו ולא הנאה שהפקיעו ממצות עני שלא כדין. ואתי שפיר שאמרו שלא יחזיר לו אבדתו כדי שלא יהא לו הנאה ממנו.

שמעינן מדברי החתם סופר כהצד הנ"ל דלענין דינא דעוסק במצוה, לא אזלינן בתר מחשבתו אלא אזלינן בתר האמת אם יש כאן מצוה או לא, ומשום הכי כיון דאגלאי דלא קיים מצות השבת אבדה, אם כן באמת לא היה פטור מפרוטה דרב יוסף, אע"פ דבשעת מעשה חשב בדעתו שמקיים מצוה.

ובעיקר דבר החתם סופר יש לדון בכמה אנפי:

א. תקנתא לתקן הא שנהנה מאיסור

הנה כתב בחתם סופר דלאחר מכן לא יתן לעני או להקדש דלא רמי אנפשיה מכמה עניים נפטר במשך ימי שמירת האבדה.

משמע דאם היה יודע לכמה נתן, יש לו תקנתא לתת את הממון שהרויח להקדש. אם כן שמעינן דאם אדם נהנה רווח ממון מאיסורי הנאה, יש לו תקנתא להוציא כנגדו ממון. וצריך ביאור.

[הנה בחתם סופר מביא שבתוספות (שם) הקשו שישלם להקדש. ותירצו תוספות דלא מצי לדיין לדעת כמה פעמים פטור הוא על ידה ממייתב ריפתא לעניא. ולכאורה צריך ביאור הרי הקושיא היא שבשעה שמגיע העני יתן להקדש במקום העני, ואם כן אמאי לא מצי לדעת כמה נפטר. ובאמת בחתם סופר כתב דאין מובן לתירוץ התוספות לכאורה. א"י. אמנם לביאור החתם סופר יש לבאר הכי גם בדברי התוספות, דאי אפשר ליתן להקדש כי אחר כך אינו זוכר כמה פעמים באו עניים דאז היה מילתא דלא רמיא עליו].

ב. פקעה מצותו למפרע

הנה מה שכתב בחתם סופר דכיון שאינו גומר המצוה גם תחילת ההשבה לא היה מצוה למפרע דפקעה מצותו למפרע, לכאורה צריך ביאור, דהרי אם יודע מלכתחילה שרק מביא האבדה לביתו והמאבד יקחנו משם אכתי חייב בהשבת אבדה שהרי מציל את החפץ.

ג. אין כאן הנאה אלא צער

הנה כתב בחתם סופר דכיון שלא נתקיימה המצוה, נמצא דהיה

הדין במשאל טלית.

וכתב הגרע"א דאע"פ דכיון שנאנס ולא החזירו נמצא דהשואל לא קיים התנאי ונתבטל המתנה למפרע, ולא עביד מצוה לא השואל ולא המשאל, מכל מקום בשעה שהשאל היה עליו שם מצוה והיה פטור מליתן פרוטה לעני אם כן הרי נהנה המשאל בשאלה זו.

שמעינן מדברי הגרע"א דמפאת טעותו שעושה מצוה לא היה מהני. עוד שמעינן מהגרע"א דמה שנפטר במציאות לא משוי שומר שכו. וזה כסברת החתם סופר.

א. במציאות נפטר מכסף

הנה צריך עיון בדברי הגרע"א אמאי לא מהני מה שנפטר במציאות, הרי ודאי דהשואל חרב לגרש אנשים שחייב להם כסף, ודאי דהוה שואל, והכי נמי הרי המשאל נהנה בזה שמגרש ממנו העניים שחייב להם כסף. וידענא דבהני קושיות אין ממש ומכל מקום צריך ביאור. [ועיין מה שכתבנו לעיל על דברי החתם סופר אות ג].

ב. חילוק בין דברי הגרע"א לדברי החתם סופר

אלא יש לעיין לפום מסקנת הגרע"א דכתב דמכל מקום בשעה

שהשאל יש כאן מצוה, מעתה אם כן בדברי החתם סופר נמי נימא דלא רק הוה טעות אלא שיש כאן התחלת מצוה ומאי שנא נאנסה הטלית מנאנסה האבידה. ויש לחלק דשאני בהא דהגרע"א דכלפי המשאל עשה מצוה גמורה, משא"כ בהא דהחתם סופר דהמוצא לא קיים מצוה.

ג. האם מברכין על שאולה

הנה יש לשאול על הגרע"א, הרי על טלית שאולה מברכין דלא גרע מנשים כמו שכתבו תוספות בחולין (ק"י ב' ד"ה טלית) וברא"ש (שם פ"ח ס"י ט"ו) ואם כן משום הכי ליהוי עוסק במצוה ויהא המשאל משכיר, [א"י"ה. היינו דאף אם לא חל המתנה על מנת להחזיר מכל מקום הוה כטלית שאולה, דהוה כאינה מצוה ועושה], למאי דמסתפקנא באשה המקיימת מצות עשה שהזמן גרמא אם מפטרא מפרוטה דרב יוסף.

אבל באמת אינה ראייה דהרי דן הגרע"א (גליון שולחן ערוך או"ח ס"י י"ד סע' ד' על המגן אברהם) דהא דדמי טלית שאולה לנשים היינו דוקא אם החוטם שלו. וכך כתב בדרך החיים. [ועיין באורך בספר שיח הלכה ס"י י"ד].

הלכות שבת - מוקצה

שאינן בהמות.

ובהמות הפקר לא מהני לזה דאסור להאכילן, דאין מזונותיהם עליך. אך העירו, דמכל מקום לא הוה מוקצה דיכול לזכות בהם בקנין חצר ואז הוי מזונותיהם עליך, והזכיה מהפקר היא לדבר מצוה, באופן שהמוקצה מפריע לו אע"פ דלא הוה גרף של רעי, ואין מיגו דאתקצאי כי בכניסת השבת לא הוה מוקצה. ולפי זה אם היה קליפות בערב שבת לא נימא לה. והא דהוה בידו לא מהני. [והא דאם עשה תנאי בערב שבת לא הוה הטבל מוקצה משום בידו, שאני התם דלא דחייה בידים ויושב ומצפה, אך יש לעיין ביום טוב להמחמירים כ"ר יהודה ביום טוב].

ענף י' - מוקצה בפירוורים

הנה אמרינן בגמרא שבת (קמ"ג א') דפירוורים פחות מכזית לא הוה מוקצה כיון דהוינן מאכל בהמה.

נמצא דאם ליכא בהמה בעיר, אם כן הוה הפירוורים מוקצה, וכדחזינן בדברי הפוסקים (א"ה, עיין שו"ע סי' ש"ח סע' כ"ט) לענין עצמות וקליפות וגרעינים, דדוקא כשיש בהמה בעיר.

א. היאך שרי לאכול הפירוורים

הנה יש לעיין, כשאין בהמה בעיר, אם אדם רוצה לאכול הפירוורים שאין בהם כזית, אמאי שרי ליה. [ואם היה דעתו מתחילה לאכול הכל, הוה ליה חשיבות של כזית ואינו פירוורים].

וכי תימא דעכשיו חישב לאוכלו ואין מוקצה לחצי שבת, אטו בשברי כלים שנשברו בשבת וחישב עליהם יועיל.

ולעני"ד יש לומר דמהני המחשבה לפני שנעשה פירוורים, וכדחזינן (ביצה ל"ג א') לענין בני מעיים, דמהני דעתו לבהמה מערב שבת, ולא נימא בזה בטלה דעתו.

וגם י"ל דבחשב בשבת לפני שנעשה פירוורים יועיל. [ולפי זה יש לעיין ברואה כלי שעומד להשבר וחישב על השברים מקודם. ואולי התם גרע].

ב. בעצם הוה מאכל אדם

שמעתי בשם חכם אחד לבאר באופן אחר, דהא דפירוורים לא הוה מאכל אדם, היינו דוקא מכיון שעומדים לבהמה, אבל כשאין בהמה הוה מאכל אדם, ואם כן לא הוה מוקצה כלל.

אך לא נראה בעיני, דהרי אף באיכא בהמות, הרי אינם עומדים לבהמות, שהרי לא בעינן שהבהמה בעיר יהא אצלו, וגם לא שיהא אצל רוב בני העיר.

ותדע, שאף אם מימיו לא נתן פירוורים דלילה לבהמות, מכל מקום הא דלא הוה מוקצה היינו רק מפאת דראוי לבהמה, ולא מפאת דחזי לאדם.

ג. גרעיני תפוחים

הנה כתב בביאור הלכה (ס"ו ש"ח סע' ל') דגרעיני תפוחים לא הוה מוקצה, דזימנין דאכיל הגרעינים עם התפוחים. ותיקשי פירוורים נמי, אמאי אמרינן דהוה מוקצה כשאין בהמות, הא זימנין אכיל לכולהו.

ולעני"ד מה שכתב הביאור הלכה עם התפוחים, הכוונה דאוכל הגרעינים גם לאחר שאוכל התפוחים, נמצא דחזי לאכילת אדם.

ולמה שהעירו לעיל ניחא, דלעולם פירוורים לא הוה מוקצה כשאין בהמות, דהרי חזי לאדם, ולא הוה נולד. [וכשיש בהמות, תלי בר' שמעון ור' יהודה שיהא נולד, ולר' שמעון לא הוה נולד דראוי לבהמות].

תו העירו ליישב האי קושיא דתפוחים כנגד פירוורים, דפירוורים הוי נולד, אבל גרעיני תפוחים לא הוה נולד דלא נשתנו. ולעני"ד משמע דגם בכהאי גוונא חשיבא נולד.

ד. איכא בהמות בעיר

לענין הא דחזי לבהמה כשאיכא בהמות בעיר, הנה לכאורה אם אין עירוב בעיר, אם כן לא יוכלו להגיע לבהמה, ואם כן נימא דחשיב כעיר

ענף י"א - מאכל קפוא

עובדא הוה במי שהיו לו עופות קפואים במקפאי, והנה באמצע השבת המקפאי הפסיק לקרר ואם כן יתקלקלו העופות. האם יוכל להעבירם למקפאי אחר. [אייירי בעופות מוכשרים אבל חיים שלא נתבשלן].

א. יכול לאוכלו חי

הנה מבואר בשולחן ערוך (ס"י ש"ח סע' ל"א) דעוף בלתי מבושל לא הוה מוקצה מכיון דיכול לאוכלו חי. [שיש בני אדם שדעתם יפה וכוססין בשר חי].

ב. בידו להפשירו

אבל בנידון דידן הא בהיותו מוקפא אינו יכול לאוכלו. אך כיון דאם ישנהו שתפסק קפיאתו יוכל לאוכלו, אם כן לא הוה מוקצה. ותליא בדין מאכל קפוא, שהאריך בזה בשלמי יהודה (פ"ח אות א') וכתב דאם אפשר להפשירו עם צאת השבת, לא הוה מוקצה גם השתא.

ג. מכניסו אצל שכינו שעוזב ביתו

תו העירו שאם רוצה להכניס הבשר אצל שכינו ושכינו עומד לעזוב הבית ויחזור רק לאחר השבת, הוה כאי אפשר לאוכלו בשבת.

אמנם צריך עיון דהא בידו שלא להכניסו לשכינו, וכמו דאמרינן דבידו להפשירו. [א"י"ה. דהרי כתב שם דאפילו כשזו מאוד קפוא שלא יפשר על מוצאי שבת, מכל מקום אינו מוקצה כי בידו לשרותו במים פושרים או בחום השמש].

ד. מהו בספק

הנה אם מסופק אם יספיק להיות בלתי קפוא עד צאת השבת, לכאורה הוה ליה ספק מוקצה, ואם כן יש לדון להחמיר מפאת דבר שיש לו מתירין, כד נימא דגם בטלטול מוקצה הוי הכי.

[דנהנה כתב בצ"ח (ביצה ד' א', כ"ד ב', פסחים ט' ב') דבדבר שאפשר להשתמש בו גם היום וגם מחר, כגון טלוטל מוקצה, לא אמרינן דהוה דבר שיש לו מתירין, דהרי השימוש של היום אין לו מתירין, ורק במידי דאכילה שאפשר לאכול רק פעם אחת חשיב דבר שאין לו מתירין. אמנם הגרע"א (מערכה לעירובין ל"ח א' ד"ה והנה יהיה) אייתי לסברת הצ"ח, ואסיק דמדברי הש"ך (ס"י ק"ב סק"ח) מבואר דלא סבירא ליה הכי, אלא גם בזה אמרינן לחומרא דהוה דבר שיש לו מתירין].

ענינים שונים [א']

ג. מנחה ושחרית בשני מקומות

הנה אם לפניו מנחה ומעריב וכן שחרית וקריאת התורה בשני וחמישי, והנם בשני מקומות, חייב לילך לכל מקום שיעור מיל, אע"ג דביחד ילך שני מיל.

[ולענין קריאת התורה זהו כד אמרינן דלקריאת התורה חייב נמי לילך מיל. ועיין באשי ישראל שם מה דאייתי בזה].

ד. כולם במקום אחד

אמנם אם המנחה ומעריב וכן השחרית וקריאת התורה כולם במקום אחד, והמקום רחוק יותר מאשר מיל, יש לומר דפטור, אע"ג דכתבנו לעיל דיש כאן שני חיובים ועל כל חיוב חייב לילך מיל, מכל מקום שאני הכא דבמיל הראשון עדיין אין לו כלום, ונמצא דהלך שני מיל לשם מנחה או לשם שחרית.

ה. לחזור יותר ממיל

הנה יש לעיין אם ילך לבית הכנסת הוה מיל ולחזור לביתו יותר משני מילים, כגון שכדי לילך לבית הכנסת הדרך פחותה אבל בחזרה מהבית הכנסת הדרך סגורה, לכאורה יש לומר דחייב דאנן חשבין רק ההליכה ולא החזרה.

והרי אם נמצא בבית הכנסת והתפלל מנחה ואין שם מעריב מחייבין ליה לילך מיל לבית הכנסת אחר למעריב, אע"פ שבדרכו בחזרה יהא יותר ממיל. מיהו יש לחלק דהתם שאני דמכל מקום למקומו שהיה לפני המעריב הדרך בחזרה היא רק מיל.

לכת מיל לתפילה בציבור

הנה איתא בשולחן ערוך (או"ח סי' צ' סעי' ט"ז) ההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה, ואין לו שם מנין להתפלל, אם לפניו עד ד' מילין יש מקום שמתפללים במנין, צריך לילך שם כדי להתפלל במנין, ולאחריו צריך לחזור רק עד מיל. ובנמצא בבית עד מיל. [וכעין זה מבואר בשולחן ערוך סי' צ"ב סעי' ד' לענין נטילת ידיים לפני התפילה, ובסי' קס"ג סעי' א' לענין נטילת ידיים לסעודה].

ויש לדון בהאי דינא בה' חקירות:

א. הלך מיל ואחר כך איכא פחות ממיל

הנה יש לעיין בסבר שבפחות משיעור מיל יש מנין והלך שם, ואחר כך נודע לו שהמנין הוא רחוק יותר פחות ממיל מאותו מקום, האם חייב להמשיך ללכת, דלחד גיסא יש לומר דחייב, דהרי עכשיו הוה רק פחות ממיל, אמנם לאידך גיסא יש לומר דפטור דהרי נמצא שיתאמץ ביותר מהשיעור. ולכאורה פשוט יותר שפטור, אך לא בי בית אדם לקבוע דברים.

ב. הלך לב' סיבות

מעתה יש לעיין אם הלך האי פחות ממיל לב' סיבות, גם להתפלל בציבור לפי טעותו, וגם לקחת דבר שנאבד לו, ומפאת כל סיבה היה הולך, ואחר כך כשהגיע למקום שסבר שיש שם מנין, נודע שצריך ללכת עוד מרחק של פחות מיל, [וכמונא הנייל], יש לדון דבכהאי גוונא לא נפטרו מלהמשיך ללכת, כיון דגם בלא התפילה היה הולך לאותו מקום. וכן היה נראה לכאורה. וצריך תלמוד.

ענינים שונים [ב']

ב. צדדי הספק

מעתה יש לעיין מהו בנידון דידן בהיה מסופק ובכל זאת גמר תפילתו ולא חזר.

וצדדי הספק, מי אמרינן דהשתא נימא ליה שאינו חייב להתפלל שנית, דהשתא הוה כמסופק אם התפלל כהוגן, ואם כן כאשר אינו יכול להתנות בנדבה אינו מתפלל שנית.

או דילמא נימא דחייב להתפלל שנית, כיון דכבר חל עליו חובה בעת התפילה לחזור דאז נולד הספק והרי לא קיים חיובו.

ג. נראה שלא יחזור

לעני"ד נראה יותר כהצד הראשון הני"ל, דלאחר שגמר תפילתו דיינינן ליה כסתם תפילה דעלמא ואינו חייב לחזור להתפלל. וצריך תלמוד.

היה מסופק וגמר התפילה

הנה עובדא הוה במי שהיה מסופק היכן נמצא בשמונה עשרה, ובכל זאת גמר תפילתו ולא חזר למקום שודאי אמר, האם עכשיו יחזור לתפלל שנית.

א. הקדמה

הנה קיימא לן במסופק היכן נמצא בשמנה עשרה חוזר עד המקום שברי לו שלא אמרו. (כמבואר בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, אור זרוע הלכות מגילה ס"י שע"ד סוף אות א', הגהות אשר"י מגילה פ"ב סי' א', הובאו בקהלות יעקב ברכות ס"י י"ז). אמנם במסופק אם התפלל כל התפילה או דילמא לא התפלל כלל, בזה אמרינן (שולחן ערוך או"ח סי' ק"ז סעי' א') דחוזר ומתפלל ומתנה בנדבה, ובשבת דאינו יכול להתנות בנדבה אינו מתפלל שנית.

ענינים שונים [ג']

ההבדלה אם כן נימא דהוה הפסק. אך לעני"ד מכל מקום אין לחלק.

[א"ה. עיין בשו"ת שרגא המאיר ח"ה סי' נ"א, ובשמירת שבת כהלכתה פ"ס סעי' ל"ב בשם הגרש"ז שמבואר כהני"ל].

ג. מהו לענין יכולו

כעין זה יש לעיין לענין קידוש בליל שבת ושכח לומר ויכולו, אם יאמר קודם שישתה או דילמא הוה הפסק.

והנה בתחינה שלאחר ברכת הברית "קיים את הילד הזה לאביו ולאמו וכו'" איכא דסבירא להו (עיין טור יו"ד סי' רס"ה) דהוי הפסק בין הברכה על היין להטעימה, ואם כן יטעם מהיין לפני שאומרו, ואיכא דסברי (שם) דאינו הפסק דהוה מעניינא, מעתה יש לעיין מהו לענין ויכולו.

שכח לברך על הבשמים ונר

יש לעיין מי ששכח לומר בשמים ונר ואמר הבדלה וטרם שתה היין ונזכר, אם יברך על הבשמים והנר קודם שישתה היין או לאחר מכן.

א. סודר על הכוס

לכאורה יברך קודם שישתה כיון דאמרינן (פסחים נ"ד א') דסודרן על הכוס, וכי תימא דהוה הפסק בין הבדלה לשתייה, הא בלאו הכי הני ברכות דנר ובשמים הם לאחר בורא פרי הגפן חזינן דלא הוי הפסק.

ב. לדון לחלק

הנה יש לחלק דהתם עדיפא דהוה קודם הבדלה משא"כ הכא דכבר גמר

זאת למודעי הדברים אינם תמיד בלשוננו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לקבל הגליון ולהערות במייל LS703949@gmail.com

לעילוי נשמת האברך הרה"ח ר' יחיאל יהושע זצ"ל בן יבלחט"א יוסף דוד הי"ו נלב"ע י"ג אב תשפ"ב תנצב"ה

לרפואה שלימה יוסף משה בן אורה נ"י יצחק לוי בן אסתר נ"י אפרים בן אסתר נ"י בתוך שאר חולי ישראל

לעילוי נשמת האברך הרה"ח מרדכי ז"ל בן יבלחט"א הרה"ג ר' משה יוסף טישלר שליט"א נלב"ע ה' סיון תנצב"ה

התורה הברכה להצלחת התורם ולהצלחת בניו בתורה ויראת שמים אבי"ר